

**Impact
Factor
3.025**

ISSN 2349-638x

Refereed And Indexed Journal

**AAYUSHI
INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL
(AIIRJ)**

UGC Approved Monthly Journal

VOL-IV

ISSUE-X

Oct.

2017

Address

• Vikram Nagar, Boudhi Chouk, Latur.
• Tq. Latur, Dis. Latur 413512 (MS.)
• (+91) 9922455749, (+91) 8999250451

Email

• aiirjpramod@gmail.com
• aayushijournal@gmail.com

Website

• www.aiirjournal.com

CHIEF EDITOR – PRAMOD PRAKASHRAO TANDALE

जागतिकिकरणाचे स्त्री जीवनावरील परिणाम :स्त्रीवादी दृष्टिकोणातून अभ्यास

सातलिंग काशिनाथ गोंड

मुख्य लिपिक,

शिवजागृती महाविद्यालय, नळेगाव

ता.चाकूर जि. लातूर.

पुरुषप्रधान संस्कृती निसर्गनिर्मित नसून ती मानवनिर्मित आहे. स्त्रियांच्या शारीरिक रचनेमध्ये जैविक भिन्नतेमुळे स्त्रियांना दुय्यम स्थान मिळाले असा गैरसमज आहे. त्याचाच प्रचार व प्रसार पुरुषप्रधान समाज व्यवस्थेने केला. निसर्गतःच स्त्री-पुरुष समान आहेत. म्हणून स्त्री-पुरुषाला समान जगण्याचा अधिकार आहे. त्यामुळेच १० डिसेंबर १९४८ ला मानवी अधिकाराची सनद निर्माण झाली. आणि त्यातून स्त्रियांकडे एक उपभोगाची वस्तू म्हणून न पाहता एक माणूस म्हणून पाहिले गेले. त्यामुळे तिच्या कार्याला व मजुरीला समानता प्राप्त झाली आणि या समाजव्यवस्थेत तिला योग्य व न्यायाने जगण्याचा अधिकार मिळाला.

इ.स.१९९१ साली भारताने जागतिकीकरण स्वीकारले. यातून उद्योग, संस्कार व संस्कृतीची देवाण-घेवाण वाढली, उद्योग वाढले, स्मार्ट वर्क, शॉर्ट वर्क, अशा संकल्पना उदयास आल्या. यापुर्वी स्त्रियांची झालेली पिछेहाट व कुंचबना, यांना जागतिकीकरणामुळे नवसंजिवनी मिळाली. स्त्रियांनी प्रत्येक क्षेत्रामध्ये जाण्यासाठी लागणारी क्षमता, शिक्षण, योग्य गुण आणि कला कौशल्य आपल्या अंगी उतरवून घेवून आपल्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास करून घेतला आहे. आज पुरुषाच्या मक्तेदारीला छेद देत स्त्री प्रत्येक क्षेत्रात अग्रेसर होत आहे. उदा: वैमानिक, संशोधन, संरक्षण, पोलीस, डॉक्टर, शिक्षण, वाणिज्य इत्यादी विविध क्षेत्रात आपले वर्चस्व निर्माण केले आहे. हे सर्व जागतिकीकरणामुळे झाले. चूल व मूल यात अडकून पडलेली स्त्री आज सर्वोच्च पदावर विराजमान झाली आहे. आणि यातून आपण कमजोर नाही तर कमवत्या आहोत हे त्यांनी सिध्द केले आहे.

१. बुद्धी कौशल्यात वाढ/कौशल्यास महत्त्व :-

जागतिकीकरणाच्या पूर्वी लिंग, जात, वर्ग इत्यादी गोष्टींना जास्त महत्त्व दिले जात होते. पुरुष प्रधान समाजव्यवस्थेत पुरुषांना जास्त महत्त्व होते. परंतु जागतिकीकरणाच्या नंतर मात्र ही सर्व बौद्धिक कौशल्ये ज्यांच्याकडे आहेत त्यांनाच महत्त्व देण्यात आले. त्यामुळे प्रत्येक क्षेत्रात आपली स्त्री आपली बुद्धीमत्ता सिध्द करून आपल्या विचारांची व कार्याची सांगड घालून स्वतःचा विकास करून घेवू लागली. त्यामुळेच अनेक स्त्रिया वेगवेगळ्या क्षेत्रामध्ये आज काम करताना दिसत आहेत. उदा: वैमानिक, सैनिक, संरक्षण, संशोधन अशा अनेक ठिकाणी त्या आपले अस्तित्त्व निर्माण करीत आहेत.

२. आर्थिक स्वयंपूर्णता :-

जागतिकीकरणामुळे स्त्री-पुरुष समानतेचे तत्त्व निर्माण होवून आज प्रत्येक क्षेत्रामध्ये स्त्री ही अर्थार्जन करीत आहे. स्त्रियांच्या कला गुणांना वाव मिळाला. समान वेतन त्यांना लागू झाले. त्यामुळे त्यांच्यामध्ये आर्थिक स्वयंपूर्णतः निर्माण झाली. त्यांची बचत गटे, त्यांच्या भविष्याबद्दल सुरक्षितता, त्यांच्या आवडीनुसार व्यवहार करणे आणि गुंतवणूक करणे हे सर्व जागतिकीकरणामुळे शक्य झाले आहे.

३. साम्यवादी विचारांचे समर्थन :-

नवनवीन विचारधारा निर्माण व प्रसारित होत असल्यामुळे समाजातील प्रत्येक स्तरावर साम्यवादी विचारांचा प्रभाव दिसून येत आहे. स्त्री पुरुष विषमता कमी होवून समान तत्त्वाचा पुरस्कार केला जात आहे. म्हणजे समाजात साम्यवादी विचारांचे समर्थन केले जात आहे. त्यामुळे स्त्रिया आज प्रगत होताना दिसत आहेत.

४. नारीवादी विचारांचे समर्थन :-

जागतिकीकरणामुळे नारीवादी विचारांचे सर्व देशांमध्ये समर्थन केले जात आहे. कारण समाजात जात, लिंग, भेद असतील तर त्या राष्ट्राचा विकास होवू शकत नाही. कोणत्याही देशाला हे परवडणारे नाही. समाजव्यवस्था ही दोन चाकावर चालते. त्यातील एक चाक म्हणजे स्त्री.पण तोच जर एक चाक कमजोर किंवा निष्क्रिय असेल तर तो समाज किंवा देश प्रगतीकडे जावू शकत नाही. त्यामुळे वर्तमानकाळात नारीवादी विचारधारांचे समर्थन होत आहे. या संदर्भात स्त्री विकासाची संकल्पना स्पष्ट करताना पंडित नेहरु म्हणतात, ज्या समाजाचा विकास करावयाचा असेल त्या समाजातील स्त्रियांचा प्रथम विकास झाला पाहिजे. त्याशिवाय कोणत्याही समाजाचा विकास अशक्य आहे.

५. मानवतावादी दृष्टिकोनात वाढ :-

जागतिकीकरणामुळे स्त्रियांकडे मानवतावादी दृष्टिकोणातून पाहिले जात आहे. त्यांनाही स्वतःच्या इच्छेनुसार जीवन जगण्याचा अधिकार आहे. त्यासुद्धा मानव आहेत. या गोष्टीचे समर्थन केले जात आहे. उदा: पारंपारिक समाजामध्ये स्त्रियांना कोणताही अधिकार दिला गेला नव्हता, पण आज मात्र प्रत्येक क्षेत्र निवडताना ती आपल्या इच्छेनुसार निवडत आहे. हे सर्व मानवतावादी विचारामुळे शक्य होत आहे. आता या परिस्थितीत बदल होत असून स्त्रियांमध्ये सुधारणा होत आहे.

६. विस्तारित कार्यक्षेत्र :-

आधुनिक समाजव्यवस्थेमध्ये महिलांचा दर्जा बदललेला दिसून येतो. चूल आणि मूल या एवढ्याच सिमित कार्यक्षेत्रापेक्षा आज त्या व्यापक आणि विस्तारित कार्यक्षेत्रात कार्य करीत आहेत. त्यांच्यात अन्यायाविरुद्ध लढण्याची क्षमता निर्माण झाली आहे. त्यामुळे त्या आता घरापेक्षा आपले कार्यक्षेत्र विकसित करण्यावर अधिक भर देत आहेत आणि नव-नवीन संशोधन करून सुरक्षितता व सुख निर्माण करीत आहेत. आज स्त्रिया पुरुषांप्रमाणेच उच्च पदावर कार्य करीत आहेत. सैनिक क्षेत्र, वैमानिक अधिकारी, जेलर, पंतप्रधान, राष्ट्रपती इत्यादी सर्व क्षेत्रांमध्ये त्यांनी आपला वेगळा ठसा उमटविला आहे.

७. व्यक्तिगत स्वातंत्र्यात वाढ :-

पाश्चात्य देशांमध्ये स्त्रियांना त्यांच्या वैयक्तिक जीवनाविषयी स्वातंत्र्य अधिकार प्राप्त झाला आहे. त्याचाच परिणाम म्हणून इतर देशांनीही स्त्रियांना व्यक्ति स्वातंत्र्याची मागणी केली. त्याला मान्यताही देण्यात आली. त्यामुळे स्त्रियांना व्यक्तिगत जीवन जगण्याचा हक्क प्राप्त झाला. जागतिकीकरणामुळे स्त्री परंपरावादी विचारात व कर्मकांडात आडकून न पडता आपल्या स्वतःच्या विकासाचा विचार करून जीवन जगत आहे.

८. स्त्री आरोग्य आणि आयुर्मानात वाढ :-

बालविवाहामुळे तिच्यावर लवकरच मातृत्व लादले जात असे. अनेकवेळा ती बालमाता होत असे. त्यात तिचा मृत्यूही होत असे.

जागतिकीकरणामुळे आजची स्त्री ही शिक्षणाकडे वैज्ञानिक दृष्टिकोन ठेवून पाहात आहे. आपल्या शारीरिक व्याधीबद्दल किंवा आयुष्याबद्दल स्वच्छ विचार करून योग्यवेळी गर्भधारणा, प्रसुती यासारख्या अनेक गोष्टी तसेच दवाखाण्यासंबंधी समाजप्रबोधन निर्माण झाल्यामुळे स्त्रियांच्या आरोग्यात व आयुर्मानात वाढ होत आहे. हे सगळे जागतिकीकरणामुळे शक्य झाले आहे.

जागतिकीकरणाचे दुष्परिणाम :-

जागतिकीकरणामुळे स्त्रियांचा सर्वांगीण विकास होत आहे. त्यामुळे त्यांना नवनवीन संधी उपलब्ध होत आहेत. त्यांच्या कला गुणानुसार त्यांना त्या संधी मिळत आहेत. आपल्याकडे असलेल्या नैसर्गिक व प्राप्त गुणांना वाव मिळत आहे. जुन्या विचारांना कमी करून नवीन मूल्यांची बांधणी होत आहे आणि भौतिक विकास स्त्रियांच्या पोषाखातून आणि वर्तनातून दिसून येत आहे. आज आपल्यासारखे दुसरे जग आहे का ? याचा शोध आजचे जग घेत आहे. त्या ठिकाणच्या सजिवांबद्दल, विकासाच्या विविध कल्पना मांडत आहे. पण पृथ्वीवरील सहजीवन जगणा-या स्त्रियांच्या बाबतीत मात्र येथील पुरुषांमध्ये अजुनही असंवेदनशील असल्याचे पदोपदी दिसून येत आहे. डॉ. एम.एन. श्रीनिवासन यांनी मांडलेली सांस्कृतिक पाश्चायन ही संकल्पना स्त्रियांच्या बाबतीत तंतोतंत लागू पडते.

१. स्त्रियांचे सांस्कृतिक पाश्चायन :-

स्त्री आधुनिक युगात पूर्णपणे बदलली पण तिचा फक्त भौतिक बाबतीत विकास झाला आहे. मात्र इतर विकास झालेला दिसून येत नाही. भौतिक विकास म्हणजे स्त्री शरिराने घराबाहेर आली ती अनेक क्षेत्रांमध्ये फक्त शरीराने राजकीय, औद्योगिक, कामगार, वाणिज्य, शिक्षण विभाग, अशा अनेक ठिकाणी स्त्रिया आज मुक्तपणे संचार करताना दिसत नाहीत.

स्त्री कोणत्याही क्षेत्रात पुरुषांच्या बरोबरीने काम करीत आहे. पण तिचे काम म्हणजे उत्पादन क्षेत्रात होणारी भर आहे. तर सामाजिक क्षेत्रांमध्ये तिची पिछेहाट झाली आहे. समाजातील तिचा दर्जा आजसुद्धा उपभोगवादी आहे. कामाच्या ठिकाणी काम करताना प्रत्येक पुरुष स्त्रियांना कमी समजत आहे. स्त्री जातीवर आजही पुरुषांचा पुरुषी अंमल असलेला दिसून येत आहे. तिचा शारीरिक उपभोग कसा घेता येवू शकतो. यासाठी वेगवेगळ्या युक्त्या तयार केल्या जात आहेत आणि त्यातून स्त्रियांचे शारीरिक शोषण होत आहे. त्या आज वरवर जरी विकसित वाटत असल्या तरी त्यांच्या मनातील भिती आजही कमी झालेली नाही. तसेच पुरुषांच्या मनातील तिच्याबद्दल अन्यायाची भावनाच वाढत गेली आहे. जागतिकीकरणामुळे स्त्रियांची सर्वात जास्त विटंबना होत आहे. तिच्या सन्मानाऐवजी तिचा अपमान, उपमर्दच केला जात आहे.

२. स्त्री हिंसाचारात वाढ :-

जागतिकीकरणामुळे स्त्रियांच्या कला गुणांना वाव मिळाला आणि त्यांनी घराची चौकट ओलांडली त्यामुळे आज तिच्यावर होणा-या हिंसाचारात दुपटीने वाढ झाली आहे. अगोदरच्या प्रकरणापेक्षा आता स्त्रियांच्या हिंसाचारात मोठ्या प्रमाणात वाढ झालेली आहे. घरच्या मंडळीकडून त्यांच्यावर वेगवेगळे अत्याचार होत आहेत आणि ते कायम आहेत. त्यासोबत ज्या ठिकाणी ती काम करते, त्या ठिकाणी सुद्धा तिथे काम करणारे सहकारी किंवा अधिकारी यांच्याकडून स्त्रियांच्या चारित्र्याचे हनन होत आहे. उदा. अश्लिल बोलणे, गाणे लावणे, मोठयाने बोलणे असे प्रकार करून तिला कसे नमवता येईल आणि तिचा उपभोग कसा घेता येईल याकडेच आजच्या पुरुषांचा कल आहे.

पारंपारिक समाजात स्त्री फक्त कुटुंबाकडून व सामाजिक परंपरांकडून बांधली गेली होती. पण आता कुटुंबाचा अत्याचार, कामाच्या ठिकाणचा अत्याचार, सार्वजनिक ठिकाणी असुरक्षितता असे वेगवेगळे अत्याचाराचे प्रकार या जागतिकीकरणामुळे होत असल्याचे दिसून येत आहे.

३. स्त्री स्वातंत्र्यांचा दुरुपयोग :-

स्वातंत्र्य म्हणजे स्वैराचार नव्हे, पण स्त्रियांना मिळालेल्या स्वातंत्र्याचा दुरुपयोग होत आहे. अनेक स्त्रिया आपल्या स्वातंत्र्याला उपभोगवादी ठरवून मिळालेल्या संधीचे सोने करीत समाजामध्ये एक निश्चित स्थान प्राप्त करीत आहेत. पण कांही स्त्रिया या स्वातंत्र्यात आपला छंद, गंमत व उपभोग समजून या गोष्टीकडे जास्त आकर्षित झाल्या आहेत. आणि यातून सिगारेट, दारू इत्यादी व्यसनाधिनतेकडे आणि व्यभिचाराकडे प्रवृत्त होत आहेत. अशा मोजक्या स्त्रियांमुळे बाकी सर्व स्त्रियांच्या जीवनावर परिणाम होत आहे. व स्त्री जातीची समाजात बेअब्रू होत आहे.

४. ग्रामीण स्त्रियांचे होणारे हाल :-

जागतिकीकरणामुळे स्त्रियांच्या जीवनमानात मोठा परिणाम झालेला आहे. त्यात शहरी भागातील स्त्रियांनी मात्र अनेक संस्कृतिचा अंगिकार केलेला असून आपल्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास करून घेतला आहे. पण यात ग्रामीण भागातील स्त्री मात्र होरपळून जात आहे. तिला काय करावे कळत नाही असे चित्र आजच्या समाजात दिसत आहे. ती शिक्षण घेऊनसुद्धा योग्य निर्णय घेऊ शकत नाही किंवा योग्य व्यवसाय, नोकरी करू शकत नाही. आता शहरीकरण गावा-गावापर्यंत येऊन पोहोचले आहे. त्यामुळे ग्रामीण जीवन शहरातील जीवनासारखे बनले आहे. या ग्रामीण भागात परंपरांशी असलेला घट्टपणा आणि त्यात जागतिकीकरणाचा झालेला शिरकाव यामुळे ग्रामीण स्त्री मात्र उदासीन आहे. त्यांच्या मनात गोंधळ निर्माण होत आहे. त्यातून अनेक प्रकारचे प्रश्न समोर येत आहेत.

५. स्त्री विषयक मूल्यांचे महत्व कमी :-

स्त्री म्हणजे ममता, प्रेम, समाज घडविणारी विशेष शिक्षिका, आपुलकी, आपलेपणा निर्माण करणारी. अशी प्रतिमा असलेली स्त्री या जागतिकीकरणामध्ये हरवून जात आहे. स्त्री ही स्त्री न राहता पुरुषीपणाचे अनुकरण करीत आहे. आपल्या मुलापेक्षा, आपल्या कुटुंबातील व्यक्तीपेक्षा तिला इतर व्यक्ती जास्त महत्त्वाच्या वाटत आहेत. त्यामुळे आपल्या कुटुंबाकडे म्हणजे मुलांच्या संस्काराकडे ती कमी लक्ष देत आहे. त्यामुळे आज मुलांमध्ये निर्माण होणा-या समस्यांमध्ये वाढ झाली आहे. या जागतिकीकरणामुळे सर्व जग छोटेसे गाव वाटत असले तरी त्यात स्त्री ही एकाकीपणाचे जीवन जगत असल्याचे आपल्याला दिसून येते. यातून स्त्रीबद्दलची ही भावना कमी होत असून यातून Live in Relationship सारखी नवीन संस्था स्थापन होत आहे.

६. वाढता चंगळवाद/उपभोगतावाद :-

जागतिकीकरणामुळे अनेक देशांच्या संस्कृतीची ओळख निर्माण झाली आहे. यातून त्या संस्कृतीमधील वाईट गोष्टी मात्र स्त्रियांनी लवकर स्वीकारल्या आहेत. त्यामुळे यातून उपभोगवाद वाढलेला आहे. एकविवाह पध्दती आदर्श मानणा-या संस्कृतीत मात्र कांही स्त्रिया शारीरिक उपभोग जास्त कसा घेता येईल ? याकडे अधिक लक्ष देत आहेत. इंटरनेट, Youtube, Facebook, Whatsup यासारख्या सोशल साईटमुळे स्त्री आपली करमणूक करून घेत आहे. आणि त्यातून आपल्या मानसिकतेनुसार आपला निर्णय घेत आहे.

७. स्त्रियांच्या दर्जा,निर्णय आणि कार्यात वाढ :-

पारंपारिक समाजामध्ये स्त्रियांना घर,मुलांवरील संस्कार, पाहुण्याची,वृद्धांची सेवा हे कार्यक्षेत्र माहित होते. पण आज त्यांनी घराचा उंबरठा ओलांडला. तो उलट दिशेने आणि आपल्या शैक्षणिक पात्रतेनुसार, कौशल्यानुसार, गुणानुसार अनेक क्षेत्रामध्ये कर्तव्य आणि आपली जबाबदारी पूर्ण करीत आहे.

घरातील कामे व आपल्या आवडीनुसार मिळविलेली कामे या दोन्ही ठिकाणी स्त्रियांना तारेवरची कसरत करावी लागत आहे. घरातील मुले-पती यांच्या जीवनापासून घर स्वच्छ करीत आणि मुलांचे शिक्षण,आरोग्य,संस्कार हे सर्व सांभाळीत स्त्री आपल्या क्षेत्रामध्ये काम करीत आहे. त्यामुळे तिचे अतोनात हाल होत आहेत. नेमके कोणते काम करावे व ते कसे करावे ? याचा व्यवस्थितपणे विचार ती करीत असली तरी, तिचा मानसिक ताण, सामाजिक दबाव,कामाची धावपळ आणि त्या ठिकाणचे विविध ताण-तणाव या सर्व बाबीमुळे तिचे आरोग्य धोक्यात आले आहे. त्यामुळेच त्यांच्या आरोग्याबाबत वेगवेगळे प्रश्न आज निर्माण झाले आहेत.

निष्कर्ष –

१. जागतिकीकरणाचा भारतीय स्त्रियांवर परिणाम झालेला आहे.
२. जागतिकीकरणामुळे भारतीय स्त्रियांना शिक्षण,नोकरी व विविध क्षेत्रात संधी उपलब्ध झालेल्या आहेत.
३. जागतिकीकरणातील संधीमुळे स्त्रियांना उत्पन्न मिळविता येऊ लागले आहे.
४. जागतिकीकरणामुळे स्त्रियांच्या वेशभूषेमध्ये व भौतिक जीवनामध्ये परिवर्तन घडून आले.
५. जागतिकीकरणामुळे स्त्रियांनी पाश्चात्य संस्कृतीचे अनुकरण केले.
६. जागतिकीकरणामुळे स्त्रिया चंगळवादी,अनैतिक बनलेल्या दिसून येतात.

संदर्भ –

१. जैन अरविंद, उत्तराधिकार बनाम पुत्राधिकार
२. माहेश्वरी सरला, समान नागरिक संहिता
३. डॉ.मिश्रा उर्मिला, प्राचिन भारत में नारी
४. कृष्णकांत सुमन, इक्कीसवी सदी की ओर
५. चतुर्वेदी जगदीश, स्त्रीवादी साहित्य विमर्श